

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski

Poszanowanie praw dziecka – między oficjalnym zakazem a akceptacją bicia dzieci

ABSTRACT: Respect for children's rights – between the official prohibition and acceptance of beating children.

The paper presents the topic of child abuse in Poland in the context of formal circumstances that exist in our state in this matter as well as social attitudes towards using violence in child-rearing. That perspective illustrate results of research on social attitudes towards child abuse from 2011 and 2012. There is also a discussion on these results and some recommendations to a better social education in Poland on child abuse problem at the end of the paper.

KEYWORDS: child abuse, violence against children, child protection, social attitudes towards beating children.

Wprowadzenie: stosunek dorosłych do dzieci w perspektywie historii

Gdyby przeanalizować bogatą literaturę traktującą o historii dzieci i dzieciństwa, można by dostrzec, iż większość analiz pokazuje, że to, jak dawniej traktowano dzieci oraz na ile warunki rozwoju, które im stwarzano były dla nich niekorzystne, szkodliwe, krzywdzące, czy wręcz zagrażające, zależało od wielu czynników egzystencjalno-ekonomicznych, społecznych i kulturowych jakie panowały w danych społeczeństwach (Jarosz 2008a). Dominującą natomiast ich przesłanką wydaje się wyrażająca się w danej kulturze filozofia społeczna – a dokładniej ujmując, to, czy miała (ma) ona profil kolektywistyczny lub indywidualistyczny. Analizy historii wskazują, że przez całe stulecia wartość dziecka była upatrywana głównie w perspektywie instrumentalnej (przedłużania rodu, dziedziczenia majątku, odnawiania zasobów

demograficznych, itp.), ponieważ w ogólnej filozofii społecznej jaka w większości kultur dominowała do XX wieku, jednostka jako taka i jej wartość były podrzędne wobec wartości wspólnoty. Społeczny interes przedkładano nad potrzeby indywidualne, nad indywidualne dobro, aspiracje czy – jak powiedzielibyśmy dzisiaj – prawa. Im silniejsze były w danej kulturze (w danych czasach) akcenty wspólnotowości, a w cień odsuwano lub w ogóle nie dostrzegano indywiduum, tym bardziej widoczne w niej były zachowania przedmiotowego traktowania dzieci i ich „używanie” przez dorosłych do różnych celów. Dla „wyższego” społecznego dobra, dla wygody dorosłych, z powodu przekonań i wierzeń lub dla potrzeb społecznych (dla dobra innych), dzieci były zabijane, składane w ofierze, porzucane, okaleczane, sprzedawane, wykorzystywane seksualnie, okrutnie traktowane i surowo dyscyplinowane (Jarosz 2008a, s. 62–68).

Przez wieki dzieci spostrzegano jako obdarzone licznymi wadami i niedoskonałościami, jako obdarzone z natury złymi czy „zwierzęcymi” skłonnościami, jako potrzebujące ucywilizowania i ujarzmienia (Newman, Grauerholtz 2002)¹. Dzieci widziano jako obciążone grzechem, czasem traktowano jako opętane przez ciemne lub diabelskie moce, z których należy je skutecznie wyrwać – najlepiej poprzez surowe praktyki wychowawcze i środki fizyczne. Te przekonania o naturalnej skłonności dziecka do zła pokutowały w społecznej świadomości przez całe wieki i zasadniczo wpływały na profil relacji dorosłego z dzieckiem². Relacja dorosłego z dzieckiem w większości opierała się na przymuszaniu i poprawianiu, na „uczłowieczaniu”, czasami z akcentowaniem chronienia go przed potępieniem, zatracaniem, przed grzechem. Przez wieki wierzono, iż dziecko powinno się wychowywać poprzez strach, gdyż wówczas najlepiej się rozwija i „osiąga dobro”, a najpowszechniejszym sposobem dostarczania tego „użytecznego” strachu były oczywiście kary fizyczne, niejednokrotnie wymyślne i dotkliwe, graniczące z katowaniem. Przemoc w wychowaniu zalecano i akceptowano w sposób niemal bezdyskusyjny, a na tym tle również tolerowano różne agresywne zachowania rodziców (opiekunów) wo-

¹ D. Newman pisze o koncepcji dziecka jako małego monstrum, która dominowała w sposobie spostrzegania i traktowania dziecka właściwie od czasów średniowiecza do późnego wieku XIX.

² W analizach historycznych można spotkać się wręcz ze stanowiskiem, iż w większości kultur do XIX wieku dzieci traktowano przedmiotowo, a częste okrutne zachowania wobec nich były rezultatem negatywnych projekcji. L. de Mause, *The emotional life of nations*, Chapter 8. www.psychohistory.com/html/el08_childrearing.html (12.10. 2009).

bec dzieci, nawet jeśli ich motywy nie miały nic wspólnego z wychowywaniem (Jarosz 2008a).

Rozwój idei prawa i działań ochrony dzieci przed przemocą

Zjawiska złego traktowania dzieci oraz nieodpowiednie warunki ich rozwoju zaczęły być zauważane i analizowane dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Wówczas pojawiły się zarówno pierwsze naukowe analizy dotyczące przypadków maltretowania dzieci przez bezpośrednich opiekunów i powstały pierwsze organizacje i stowarzyszenia zajmujące się reagowaniem na tego typu przypadki³. Działalność stowarzyszeń i ujawnianie przez nie zakresu występowania problemu znęcania się opiekunów nad dziećmi oraz podjęcie tego tematu przez prasę opisującą bardziej spektakularne przypadki, wywołały w Europie pod koniec XIX wieku „moralną panikę”. Klimat społecznego oburzenia na przypadki złego traktowania dzieci przez opiekunów oraz lobbing organizacji i stowarzyszeń zaowocował działaniami i inicjatywami na rzecz ograniczania tych zjawisk. Pojawiły się pierwsze próby prawnych regulacji mających na celu ochronę dzieci przed złym traktowaniem i niekorzystnymi warunkami rozwoju⁴. W kolejnych państwach europejskich powstały akty i ustawy dotyczące tego problemu. Nastąpił zasadniczy przełom w zakresie działań na rzecz ochrony dzieci, z filantropii i charytatywności w zakresie opieki i ochrony dzieci, jaka występowała we wcześniejszych stuleciach, sfera ta ulokowana została w obszarze odpowiedzialności państwa. Co więcej, temat ochrony dzieci, a z czasem ich praw, wkroczył na arenę międzynarodową i stał się przedmiotem międzynarodowych kongresów a następnie międzynarodowych aktów⁵.

³ W 1874 roku w Stanach Zjednoczonych powstało Towarzystwo Ochrony Dzieci przed Okrucieństwem, które jest uznawane jako pierwsza w świecie organizacja zajmująca się bezpośrednio problemem znęcania się nad dzieckiem przez rodziców, opiekunów. Wkrótce podobne stowarzyszenia zaczynają powstawać w Europie.

⁴ Już w 1889 roku, po raporcie na temat znęcania się nad dziećmi opracowanym przez Towarzystwo Londyńskie – pierwsze w Europie stowarzyszenia zajmującego się tym problemem, Parlament brytyjski uchwalił pierwszy w świecie akt prawny *Prevention of Cruelty Act* (Akt Ochrony przed Okrucieństwem), odnoszący się bezpośrednio do problemu znęcania się nad dzieckiem i niewłaściwej opieki rodziców nad nim, pozwalający na przeprowadzanie odpowiednim podmiotom interwencji w rodzinach podejrzanych o maltretowanie dzieci oraz zezwalał na odbieranie dzieci, jeśli podejrzenia takie się potwierdzały.

⁵ Temat ochrony dzieci i właściwych warunków ich rozwoju jest już widoczny w uchwalonej w 1924 r. Deklaracji Genewskiej, w której jasno określone zostały powinności społeczeństw w zakresie zapewniania dzieciom owych warunków. Deklaracja ta była pierwszym międzynarodowym dokumentem w dziedzinie ochrony praw dzieci, w którym odnoszono się do zjawisk

Szok doświadczeń, które przyniosła Europie i światu II wojna światowa, zaowocował dynamicznym rozwojem idei poszanowania praw człowieka oraz działaniami zmierzającymi do ich wdrażania. W nich dostrzegano już sprawy dzieci. W Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku podkreślano na przykład konieczność zapewnienia dzieciom równych praw i jednakowej ochrony. Zasadniczy postęp w tym zakresie uczyniono przez uchwalenie w 1959 roku wyspecyfikowanego aktu – Deklaracji Praw Dziecka. Nawiązano w nim wprost do kwestii przemocy wobec dzieci, podkreślając potrzebę ich ochrony przed zaniechaniem, okrucieństwem i wyzyskiem (zasada 9). Od tego momentu idea ochrony dzieci, w tym przed przemocą, zaczęła odwoływać się do zasad równości społecznej oraz poszanowania wartości i podmiotowości dziecka, a nie do „interesu społecznego”, jak było to wcześniej. Stanowi to początek nowoczesnego ujęcia kwestii ochrony dzieci przed przemocą, rozpatrywania go w kategoriach ograniczania nadużywania pozycji i władzy w stosunku do dzieci przez dorosłych. W końcu lat 80. ub. wieku społeczność międzynarodowa zdecydowała o skodyfikowaniu szerokiego katalogu praw dziecka i skonstruowaniu uniwersalnej wykładni współczesnych standardów określających warunki, w jakich powinny się one rozwijać oraz praw do jakich przestrzegania zobowiązują się dorośli (społeczeństwa), w tym przed złym i okrutnym traktowaniem. Powstała *Konwencja o prawach dziecka*, którą przyjęto na forum międzynarodowym w 1989 roku.

Konwencja o prawach dziecka jest dokumentem, który najpełniej – do tychczas – wyraża ideę praw dzieci, a kilka jej artykułów dotyczy bezpośrednio kwestii ochrony dzieci przed złym i okrutnym traktowaniem przez dorosłych, w tym rodziców. Do artykułów tych należy artykuł 19 wprost wyrażający prawa dzieci do ochrony przed wszelkimi formami przemocy (fizycznej, psychicznej), krzywdy, nadużyć, zaniechania, niedbałego traktowania zarówno w domu rodzinnym, jak i poza nim. Pośrednio o ochronie dzieci przed przemocą traktują też inne artykuły: 9, 16, 17, 18, 20, oraz 24 p. 3, 28 p. 2 i 32–40). Na ich mocy Konwencja zobowiązuje państwa, które ją ratyfikowały do podejmowania konkretnych, skutecznych działań dla dobra dziecka oraz zobowiązuje państwa do ingerowania w sytuacje naruszania tych praw, a także do podejmowania skutecznych działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Konwencja z 1989 roku określa też zasadę nadrzędności interesów dziecka i podkreśla kuratelę państwa nad działalnością i funkcjonowaniem instytucji odpowiedzial-

tych, jak zaniechanie dzieci i ich wykorzystywanie, ale bezpośrednio tych kwestii nie podejmowała.

nych za wychowanie i rozwój dzieci – w tym także rodziny. Zasada ta oznacza kierowanie się interesem dziecka w decyzjach podejmowanych wobec niego przez jego opiekunów⁶.

Konsekwencją uchwalenia i ratyfikowania Konwencji było powstanie wielu dokumentów sekwencyjnych, w których podnoszono kwestie ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie oraz poza nią. Opracowano w nich bogaty zbiór rekomendacji dotyczących kierunków i rodzajów działań, jakie powinny być podejmowane dla ograniczania występowania problemu. Wśród tych dokumentów na kilka należy zwrócić uwagę (szerzej: Jarosz 2008b; Jaros 2013a).

Pierwszym jest *Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ o przemocy wobec dzieci z 2001 roku*. Dokument ten dotyczy analizy realizacji praw i idei zawartych w Konwencji w państwach, które ją ratyfikowały. Komitet Praw Dziecka przedstawił w nim zalecenia dotyczące kierunków i sposobów działania państw wobec problemu przemocy nad dzieckiem, mające na celu poprawę sytuacji w tym względzie. Wśród rekomendacji Komitetu wskazano między innymi, iż zasadniczą strategią działań w dziedzinie ochrony dzieci przed krzywdzeniem powinno być rozwijanie i upowszechnianie takiej wizji rodziny, w której prawa dziecka są szanowane oraz akcentowano podejście pozytywne, tj. dążące do zmian kulturowych postaw wobec krzywdzenia dzieci i ich ochrony przed takimi doświadczeniami. Za konieczne uznano ustanowienie zasady, iż żadne formy przemocy wobec dzieci nie są akceptowane. Wskazano też, że jednym z zasadniczych działań w ograniczaniu problemu krzywdzenia dzieci powinno być tłumaczenie społeczeństwu praw dziecka i powinności rodzicielskich. Co ważne, Komitet podkreślił zasadność spostrzegania problemu przemocy nad dzieckiem na tle zjawisk marginalizacji i dyskryminacji dzieci.

Innym dokumentem jest *Ogólny Komentarz nr 8 Komitetu Praw Dziecka ONZ* (General Comment No 8 (2006)), zatytułowany *The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment (articles 19, 28 92) and 37, Inter alia*. Dotyczy on prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi i innymi formami okrutnego i poniżającego traktowania. Komitet Praw Dziecka podkreślił w nim obowiązek wprowadzenia przez państwa zakazu i eliminacji wszelkich kar fizycznych oraz innych degradujących form karania dzieci, a także potrzebę wprowadzenia odpowiednich legislacji i stosowanie innych środków w celu podnoszenia świadomości

⁶ Nadrzędność interesu dziecka konfrontowana jest w Konwencji o Prawach Dziecka z ideą prymatu rodziny, wyrażaną między innymi w tych przepisach, które dotyczą ingerencji prawnej w relację rodzice–dziecko.

⁷ www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co_CRC.C.GC.8.pdf (15.09.2006).

publicznej na ten temat. W dokumencie podkreśla się sprzeczność karania fizycznego dzieci z ogólnymi standardami praw człowieka. Jednocześnie zwraca się uwagę, że wprowadzenie prohibicji wszelkich kar fizycznych wymaga odpowiedniej świadomości społecznej, a także szkolenia tych, którzy są zaangażowani w działania związane ze zwalczaniem problemu. Zaakcentowano także, że celem zakazu stosowania kar fizycznych jest głównie prewencja i dlatego zaleca się państwom odpowiednie modyfikacje prawa rodzinnego i opiekuńczego, postuluje się także rozwój i implementację środków edukacyjnych skierowanych do dzieci i ich rodziców na temat szkodliwości kar fizycznych oraz prowadzenie edukacji społeczeństwa dotyczącej wychowania bez przemocy. W dokumencie zalecono ponadto systematyczny monitoring sytuacji przestrzegania prawa zakazu stosowania kar fizycznych i wiarygodnych danych.

Warto też sięgnąć do *Komentarza Ogólnego nr 13 Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2011 roku* zatytułowanego *The right of the child to freedom from all forms of violence*⁸, w którym raz jeszcze Komitet podniósł problem nierespektowania artykułu 19 Konwencji, co więcej zwrócił uwagę, iż poziom przemocy skierowanej ku dzieciom jest alarmujący, a większości przemocy dzieci doznają w kontekście rodzinnym. Dokument powstał jako reakcja na wyniki ogólnosiwiatowego raportu o przemocy wobec dzieci opracowanego przez niezależnego eksperta ONZ i opublikowanego w 2006 roku (Pinheiro 2006). Podkreślono w nim, iż zasadniczą wartość dla ograniczania zjawiska mają działania prewencyjne, realizowane przez sektor zdrowia, oświatę i służby społeczne. Komentarz nr 13 zaleca działania mające na celu poprawę implementacji społecznej artykułu 19 Konwencji o prawach dziecka, ale też akcentuje znaczenie sprawozdawania na temat problemu (artykuł 44 Konwencji) oraz pomiaru samego zjawiska, w tym zaleca ustanowienie rzetelnego systemu gromadzenia danych na poziomie państwowym wraz ze stosowną aparaturą wskaźnikową. Komentarz zaleca także analizowanie społecznego kontekstu występowania zjawiska, w tym postaw społecznych w stosunku do przemocy wobec dzieci, oraz stosowne działania zmniejszające poziom społecznej tolerancji wobec wszelkich form przemocy wobec dzieci.

Innym dokumentem, na który należy zwrócić szczególną uwagę w kontekście rozważanego tematu jest *Zalecenie (2009) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą* (Jaros 2012). W nim to bowiem za jedno z zasadniczych działań w zakresie poprawy ochrony dzieci przed przemocą uznano budowa-

⁸ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm> (15.07.2013).

nie kultury szacunku dla praw dziecka poprzez edukację i podnoszenie świadomości społecznej, dzięki szkoleniom dla profesjonalistów, ale też na skutek wprowadzenia całkowitego zakazu przemocy wobec dzieci. Zwrócono też uwagę na potrzebę prowadzenia odpowiedniej polityki państwowej na rzecz praw dziecka oraz konieczność stosowania odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych i standardów działań (Jaros 2012).

Warunki formalne urzeczywistniania prawa dzieci do ochrony przed przemocą w Polsce

W Polsce problem przemocy wobec dzieci podniosły na przełomie lat 80. i 90. organizacje pozarządowe⁹. Zjawiskiem interesowali się co prawda już wcześniej polscy badacze, jednak w sposób dość incydentalny¹⁰. Dopiero rozwój demokracji w Polsce po 1989 roku oraz późniejsze aspiracje akcesyjne Polski do Unii Europejskiej, zdecydowanie korzystnie wpłynęły na zainteresowanie problemem przemocy wobec dzieci oraz na urzeczywistnianie się prawnych reform w zakresie podejmowania racjonalnych rozwiązań problemu przemocy w rodzinie i ochrony dzieci.

Jednym z rekomendowanych na poziomie międzynarodowym kierunków poprawy ochrony praw dzieci, jest modernizacja prawa. Obecnie w Polsce jest to jedna z zasadniczych strategii ograniczania zjawisk przemocy wobec dzieci.

W Polsce podstawowym aktem chroniącym prawa dzieci jest ustawa zasadnicza – **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997**¹¹ roku. Artykuł 72 Konstytucji nakłada na organy władzy publicznej obowiązek ochrony dzieci przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Stwierdza, iż dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej mają prawo do opieki i pomocy władz publicznych, a w toku ustalania praw dziecka organ władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. W innych artykułach Konstytucji (47, 48, 63) nawiązano do prawa dzieci do ochrony przed krzywdzeniem, podkreślając ich prawo do ochrony czci i dobrego imienia, poszanowania życia prywatnego, składania wniosków i skarg oraz wskazując, że wychowanie w rodzinie powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka i jego przekonania.

⁹ Do pierwszych organizacji w tym obszarze należał Komitet Ochrony Praw Dziecka oraz Fundacja Dzieci Niczyje.

¹⁰ W literaturze polskiej głównie medycznej a potem psychologicznej pojawiały się już od końca lat 60. artykuły naukowe o maltretowanych dzieci i o przemocy nad dzieckiem w rodzinie.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483).

W roku 2000 ustanowiono w Polsce instytucję Rzecznika Praw Dziecka. **Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka** stanowi po Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz obok ratyfikowanej przez Polskę Konwencji o Prawach Dziecka, najważniejszy akt prawny, odnoszący się do dzieci i ochrony ich praw (Jarosz 2013b). W artykule 3 ustawy określa się, iż Rzecznik podejmuje działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem¹².

Pozostałe regulacje prawne dotyczące kwestii ochrony dzieci przed przemocą, okrucieństwem i wyzyskiem są zawarte w **kodeksie karnym** z 1997 roku, **kodeksie rodzinnym i opiekuńczym** z 1964 roku, a także w **Ustawie o pomocy społecznej** z 2004 roku oraz różnych przepisach wykonawczych (Jarosz, Nowak 2012).

Szczególnym aktem dotyczącym ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie jest *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, którą uchwalono w 2005 roku. Stała się ona zasadniczą oficjalną wykładnią formułującą odpowiedzialność określonych podmiotów państwowych za przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Weryfikacja kilkuletniego funkcjonowania tej ustawy zaowocowała uchwaleniem w 2010 roku jej nowelizacji w postaci *Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*¹³. W zdecydowanie bardziej szczegółowy sposób nowelizacja ta określa działania jakie działania powinny być organizowane i podejmowane wobec zjawiska przemocy w rodzinie i jego przypadków, w tym wobec dzieci, wskazuje też odpowiedzialne za nie instytucje i osoby. W kwestii przemocy wobec dzieci ustawa między innymi, poza środkami ochrony, wprowadziła artykułem 2 do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego całkowity zakaz wykorzystywania kar cielesnych w wychowaniu dzieci przez rodziców przepisem *W ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.) po art. 96 dodaje się art. 96.1. w brzmieniu: Art. 96.1. Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych*. Tym samym wprowadzono w Polsce całkowity zakaz stosowania kar fizycznych (przemocy) wobec dzieci. Głównym założeniem tej reformy było dokonanie zmiany w społecznej świadomości na temat problemu przemocy nad dzieckiem.

¹² Ustawa o rzeczniku praw dziecka z 6 stycznia 2000 (Dz.U z dnia 31 stycznia 2000 z późn. zm.).

¹³ *Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

Spółeczna rzeczywistość w Polsce – akceptacja przemocy wobec dzieci

Spółeczną rzeczywistość w zakresie przestrzegania prawa dziecka do ochrony przed przemocą można analizować w kilku wymiarach. Jednym z uznanych, podstawowych sposobów jest badanie postaw społecznych w zakresie akceptacji zachowań przemocy wobec dziecka. Różne podmioty: indywidualni badacze, organizacje pozarządowe, organy państwowe podejmują starania w celu uchwycenia tego obrazu¹⁴.

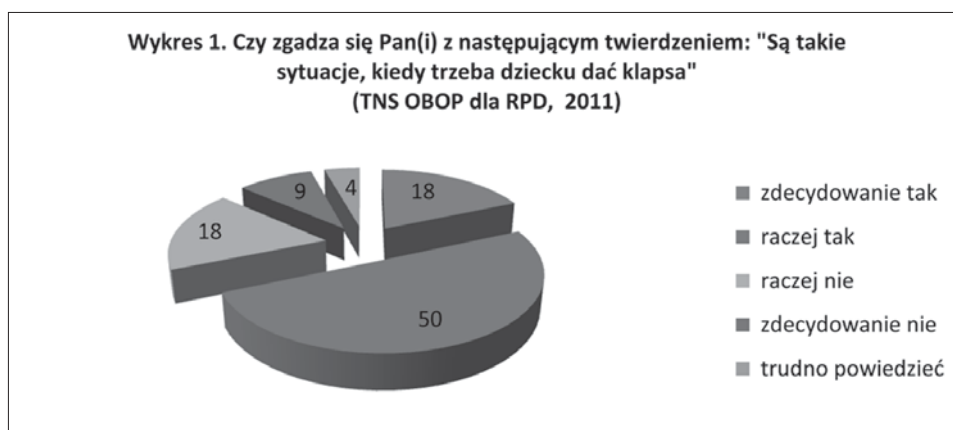
Na tle dokonanej w 2010 roku reformy prawa oraz w intencji wprowadzenia systematycznego monitoringu społecznej akceptacji przemocy wobec dzieci, Rzecznik Praw Dziecka zleca badanie opinii społecznej. Badanie takie przeprowadzono dotychczas dwukrotnie: w 2011 i 2012 roku¹⁵. Ich wyniki porównano z podobnymi tematycznie badaniami prowadzonymi w Polsce w poprzednich latach, w celu ustalenia ewentualnych zmian i analizy ich tła¹⁶.

W świetle uzyskanych w badaniach z lat 2011 i 2012 danych poziom społecznej akceptacji dla bicia dzieci w społeczeństwie można ocenić jako wysoki. Zdecydowana większość Polaków aprobuje stosowanie klapsów, oceniając takie zachowanie rodzica wobec dziecka jako potrzebne w pewnych sytuacjach. Wyniki badań pokazują, iż zarówno w 2011, jak i 2012 roku większość badanych (odpowiednio 69% i 68%) zgadza się ze stanowiskiem, iż „są takie sytuacje, kiedy dziecku trzeba dać klapsa”. Jedynie 10% Polaków zdecydowanie nie aprobuje takich zachowań wobec dzieci.

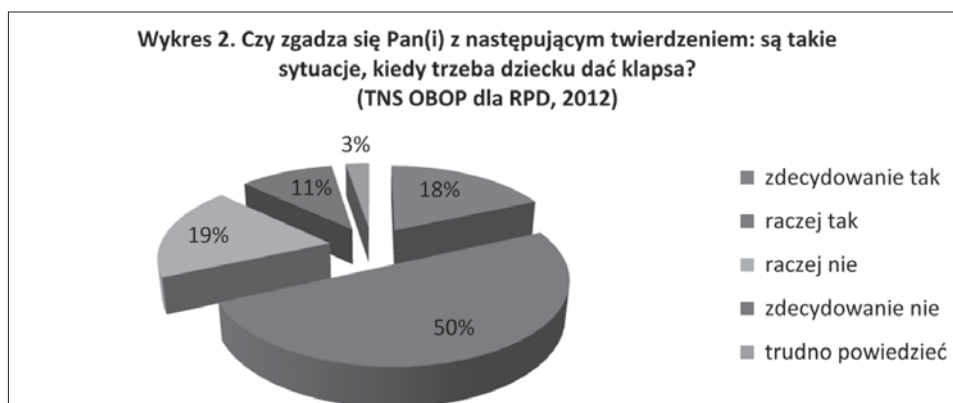
¹⁴ Przegląd niektórych badań nad przyzwoleniem społecznym na stosowanie przemocy wobec dzieci (kar fizycznych) znajduje się w „Dziecko Krzywdzone” 2003, nr 3. Badania nad postawami społecznymi wobec przemocy nad dziećmi prowadziła też kilkakrotnie Fundacja Dzieci Niczyje www.fdn.pl, zlecało je też Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej www.mpips.gov.pl

¹⁵ Badania zrealizowane zostały przez TNS OBOP w sierpniu 2011 r. oraz w sierpniu w 2012 r. na reprezentatywnych próbach ponad tysiąca dorosłych mieszkańców Polski. Raport analizujący badania, który opracowałam prezentowany jest w *Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2012 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka*, Warszawa 2013.

¹⁶ W szczególności odniesiono się do badania CBOS z czerwca 2008 r. *Spółeczne przyzwolenie na bicie dzieci*, które przeprowadzono na próbie 1107 dorosłych mieszkańców Polski oraz do zamieszczonych w tym raporcie zestawień porównawczych z badaniami z wcześniejszych lat, a także do badań Fundacji Dzieci Niczyje pt. *Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków* zrealizowanych przez Millward Brown SMG/KRC w 2009 r., które przeprowadzono na reprezentatywnej próbie 1002 dorosłych Polaków.

Wykres 1

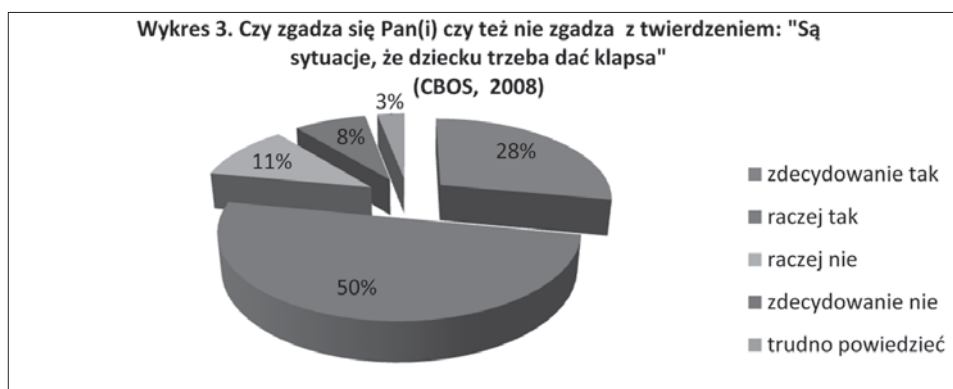

Wykres 2

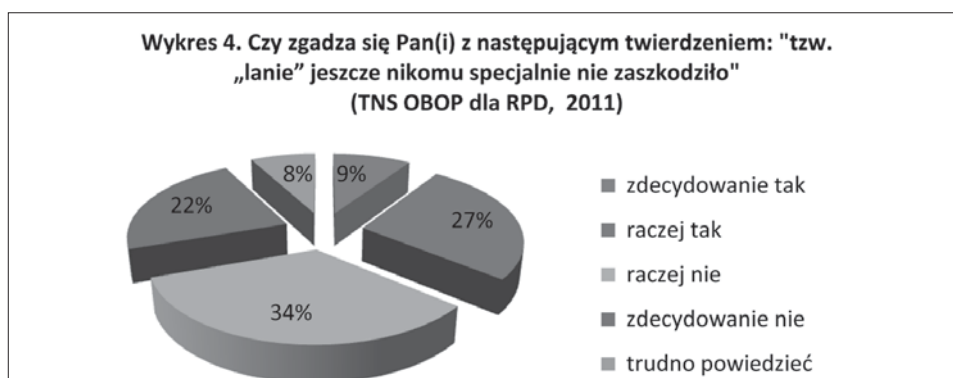
Porównując wyniki badań z lat 2011 i 2012 z podobnymi z roku 2008, czyli sprzed wprowadzenia całkowitej prohibicji kar cielesnych w wychowaniu (wykres 3)¹⁷, można ostrożnie wnioskować o wystąpieniu korzystnej zmiany w postaci niedużego – 9-punktowego spadku poziomu społecznej aprobaty dla takich zachowań wobec dzieci oraz 8-punktowego wzrostu społecznej dezaprobaty dla stosowania klapsów – tj. z 19 % w 2008 do 27% w 2011 i 30% w 2012 roku.

Podobny obraz dynamiki postaw społecznych dotyczących bicia dzieci przedstawia analiza wyników aprobaty dla poważniejszych form przemocy – sprawiania dzieciom tzw. lania. W badaniach z roku 2012 oraz z 2011 (wykres 4 i 5) zdecydowanie ponad jedna trzecia badanych – 36% i 38% – aprobuje takie zachowania w stosunku do dziecka. Wyraźną dezaprobatę tej formy przemocy wobec dziecka wyraża jedynie nieco ponad jedna piąta Polaków (22%).

¹⁷ Badania CBOS z czerwca 2008 r., „Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci”, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_106_08.PDF (15.07.2013)

Wykres 3

Wykres 4

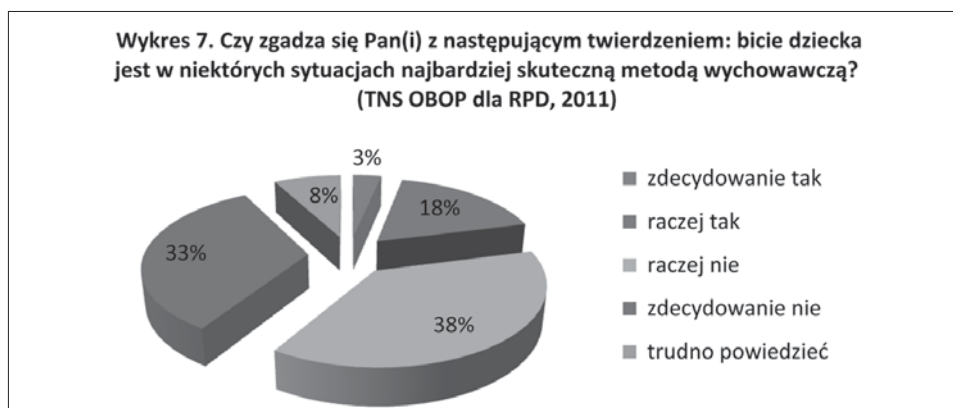
Wykres 5

Ponownie rozkład danych z lat 2011 i 2012 jest bardzo podobny. Jednak odnosząc te wyniki do danych z 2008 roku (wykres 6), podobnie jak w przypadku tzw. klapsów, zauważalna jest nieznaczna korzystna różnica: kilkupunktowy spadek aprobaty dla tzw. lania, z poziomu 41% do 38%, oraz kilkupunktowy wzrost społecznej dezaprobaty dla takiego zachowania wobec dziecka: z poziomu 47% do 54%.

Wykres 6

Wyrazem społecznej aprobaty dla przemocy wobec dzieci jest także spostrzeganie takich zachowań jako skutecznego sposobu dyscyplinowania dzieci – jako metody wychowawczej. Przeprowadzone w 2011 i 2012 roku badania wskazują, że niemal jedna czwarta Polaków (21% i 24%) aprobuje bicie dzieci jako metodę wychowawczą.

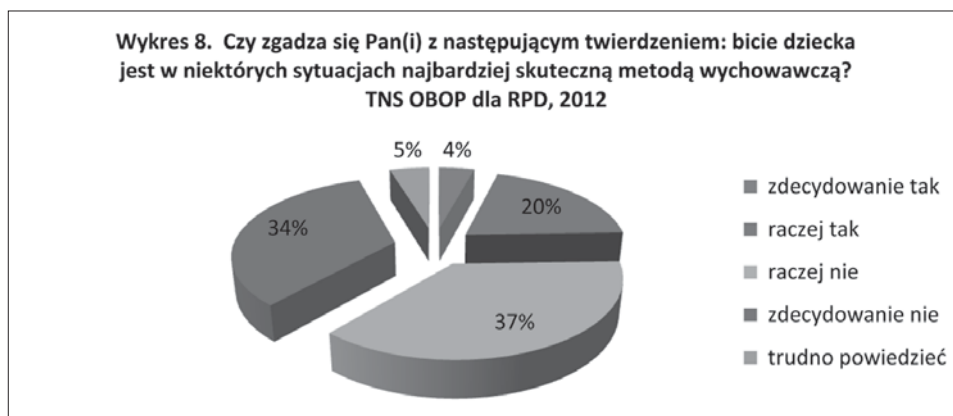

Wykres 7

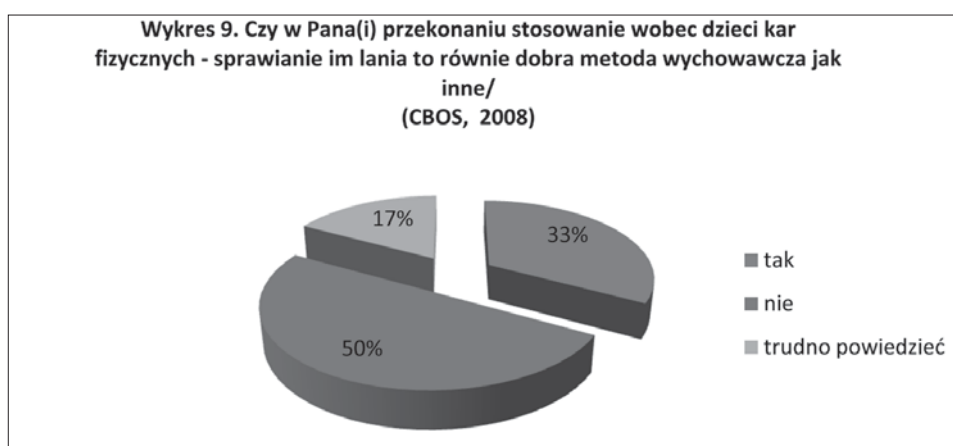
Dezaprobata dla wykorzystywania kar cielesnych jako metod wychowawczych w wychowaniu wyraziła co prawda większość badanych (71%), w tym zdecydowaną dezaprobata co trzeci Polak (34%), jednak zarejestrowany poziom aprobaty w tym względzie uznać należy za nadal zbyt wysoki, świadczący o niekorzystnym obrazie pedagogicznej kultury społeczeństwa polskiego.

Odnosząc wyniki z 2011 i 2012 roku do badań sprzed reformy prawa zakazującego stosowania kar cielesnych w wychowaniu dzieci, dostrzec można, że poziom społecznej aprobaty dla kar cielesnych jest wyraźnie niższy. W stosunku bowiem do badań CBOS z 2008 roku, w których zastosowano podobne pytanie, wystąpił 12-punktowy spadek (z 33% do 21%), ale co szczególnie

istotne, jednocześnie nastąpił 21-punktowy wzrost dezaprobaty społecznej dla wykorzystywania kar cielesnych w wychowaniu (wykres 9).

Wykres 8

Wykres 9

Taki obraz dynamiki danych pokazuje, że powoli zwiększa się dezaprobatą dla stosowania kar cielesnych w wychowaniu dzieci wśród polskiego społeczeństwa.

Dyskusja i podsumowanie

Przedstawione wyniki badań nad społecznymi postawami wobec bicia dzieci oraz ich dynamiką, skłaniają do wysunięcia kilku wniosków i interpretacji.

Zauważalna jest pewna zmiana postaw w stosunku do przemocy wobec dzieci w postaci niewielkiego spadku aprobaty dla łagodniejszych i poważniejszych postaci (klapsy i bicie dzieci) oraz wzrostu dezaprobaty dla tego typu zachowań. Jeszcze bardziej widoczny jest wzrost społecznej dezapro-

baty dla kar cielesnych wykorzystywanych w celach wychowawczych; w stosunku do okresu przed wprowadzenia prohibicji kar cielesnych w Polsce znacząco wzrósł odsetek osób wyrażających dezaprobatę dla używania kar cielesnych jako takiej metody.

Nie ma na razie danych dowodzących istnienia stałej spadkowej tendencji w zakresie społecznej aprobaty dla bicia dzieci i używania ich w wychowaniu, gdyż wyniki badań z roku 2011 oraz 2012 w zasadzie nie różnią się. Z jednej strony chciałoby się optymistycznie dostrzec, że jednak odnotowano minimalny spadek, jednak różnice punktów procentowych mieszczą się w zasadzie w granicach błędu pomiarowego lub nieznacznie go przewyższają.

Uwarunkowania przedstawionego stanu wydają się być złożone. Z pewnością błędem byłoby przypisywanie modernizacji prawa wyłączności jako czynnika wpływu. To co jednak przede wszystkim zdaje się tłumaczyć uzyskany w badaniach obraz dynamiki danych, to jak się wydaje okoliczności jakie towarzyszyły zmianie prawa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i wprowadzeniu prohibicji kar cielesnych. Przypomnieć należy, że przez kilka miesięcy poprzedzających reformę prawa na temat przemocy w rodzinie, w związku z projektowanym wówczas wprowadzeniem całkowitego zakazu przemocy wobec dzieci, temat stosowania kar cielesnych przez rodziców stał się niezwykle popularny w Polsce, w był „gorącym tematem” w mediach, a wręcz podłożem aktywności politycznej pewnych grup społecznych. Rozwinęła się żywa dyskusja publiczna ukazująca różne stanowiska na temat kar cielesnych w wychowaniu, w której nierzadko udział brali eksperci i specjaliści, którzy wypowiadali się na temat bezprzemocowego wychowania i szkodliwości kar cielesnych. Uzasadnione więc wydaje się wskazanie raczej znaczenia owej dyskusji publicznej na temat bicia dzieci, jako zasadniczego modyfikatora postaw społecznych w zakresie aprobaty przeciwko dezaprobatie dla kar cielesnych, a nie samego wprowadzenia stosownych zmian w regulacjach prawnych. Zwrócić też należy uwagę, że wprowadzaniu reformy prawa towarzyszyły paralelne działania intencjonalnej edukacji społecznej na rzecz akceptacji reformy prawa oraz na rzecz zmiany społecznych postaw wobec zjawiska bicia dzieci w postaci kampanii społecznych oraz intencjonalnie ukierunkowanych na podnoszenie świadomości społecznej audycji w mass mediach (telewizja, radio i prasa), w których podejmowano ten temat lub wręcz dokładnie go analizowano. Wydaje się, że to owe działania edukacji społecznej obok publicznej debaty o biciu dzieci, stały się ważniejszym czynnikiem, który przyczynił się bardziej niż sama zmiana legislacyjna jako taka, do zmiany postaw społecznych wobec przemocy nad dziećmi.

Przyjmując taką interpretację należy więc wskazać na potrzebę prowadzenia dalszych działań edukacji społecznej nad problemem przemocy wobec dzieci, prowadzenia jej bardziej systematycznie, a jednocześnie w różnorodnych formach. Doświadczenia innych państw pokazują bowiem, iż wzrost społecznej aprobaty dla poszanowania praw dziecka i „bezprzemocowego” podejścia do dzieci, a także poszanowania dla oficjalnego (prawnego) zakazu przemocy wobec dzieci jest zazwyczaj procesem powolnym. W Szwecji, która jako pierwsze państwo wprowadziła w 1979 roku całkowity zakaz kar cielesnych wobec dzieci, wyraźny wzrost aprobaty dla tego zakazu oraz przełożenie powszechnej dezaprobaty dla stosowania kar fizycznych wobec dzieci (aż do 89%) nastąpił po wielu latach od chwili jego ustanowienia (dane z 1994 roku) (Durrant 2003). Podobnie powolny jest proces pojawiania się pozytywnych skutków w postawach społecznych po wprowadzeniu zakazu stosowania kar fizycznych w innych państwach, np. w Austrii i Niemczech. Także tu badania wykazały, że jeśli reformom prawa towarzyszą społeczne kampanie, konsekwentnie i systematycznie realizowane, wówczas spadek społecznej aprobaty dla bicia dzieci jest znacznie większy, a i samo natężenie zachowań przemocy zdecydowanie maleje (Busmann 2009).

STRESZCZENIE: Poszanowanie praw dziecka – między oficjalnym zakazem a akceptacją bicia dzieci

Artykuł podejmuje temat ochrony dzieci przed krzywdzeniem w Polsce w kontekście prezentacji jej warunków formalnych występujących w naszym państwie jak i postaw społecznych Polaków w zakresie aprobaty dla wykorzystywania przemocy w wychowaniu dzieci. Ten drugi wymiar ilustrują badania opinii publicznej nad aprobatą/dezaprobatą dla bicia dzieci, realizowane w latach 2011 i 2012. Całość prezentacji kończy dyskusja nad wynikami badań oraz rekomendacje dotyczące potrzeby edukacji społecznej na temat problemu przemocy wobec dzieci.

SŁOWA KLUCZOWE: krzywdzenie dzieci, przemoc wobec dzieci, ochrona dzieci, postawy społeczne wobec bicia dzieci.

Bibliografia

- Jaros P. (zbiór i oprac.) (2012), *Zalecenie (2009) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą, w Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa.
- Jaros P. (2013), *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa.
- Jaros P. (2013), *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Komentarz do ustawy*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa.
- Jaros E. (2008), *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Jaros E. (2008), *Międzynarodowe standardy przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa.

Jarosz E., Nowak A. (2012), *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Warszawa.

Newman D., Grauerholtz L. (2002), *Sociology of families*, Second edition, Sage Publications.

Pinheiro P.S. (2006), *Violence against children* www.violencestudy.int (data pobrania: 10.11.2006).